

Емігранти великої війни: повернутися додому чи стати «м'якою силою» у світі

Еміграцію українців після початку повномасштабного вторгнення називають найбільшою у світі з часів Другої світової війни. За різними даними, від 4 до понад 6 млн людей роз'їхалися по всьому світу за два роки. Вони поповнили лави тих, хто вже багато років формує українську діаспору. Чим відрізняється сучасна хвиля міграції від попередньої і чому важливо використовувати «м'яку силу» діаспори по усьому світу вже зараз — дізнавалася українська редакція RFI.

Опубліковано: 21/02/2024 - 08:28

Емігранти великої війни: повернутися додому чи стати «м'якою силою» у світі // Radio France Internationale. – 2024. – 21 лютого. URL: <https://www.rfi.fr/uk/українці-за-кордоном/20240221-емігранти-великої-війни-повернутися-додому-чи-стати-м-якою-силою-у-світі>

Емігранти великої війни: повернутися додому чи стати «м'якою силою» на Заході © Ukrainian Association of Washington State / Facebook

Автор: Оксана Козлова

Станом на 15 лютого 2024 року 6 479 700 українців, які виїхали після 24 лютого 2022-го, проживає в різних країнах світу. У Європі осіли 6 004 100 осіб, а в інших частинах світу — 475 600. Такі цифри наводять на порталі Управління верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ). Але за даними Євростату, у жовтні 2023-го на території ЄС перебувало понад 4,2 млн українців.

Та вплив українців із країни тривав протягом усіх років її незалежності — говорить **Павло Гай-Нижник**, доктор історичних наук Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. У 2021 році Україна посідала восьме місце у світі за кількістю міжнародних мігрантів.

«У першій половині 2010 років Україну щорічно покидало близько 500 тисяч громадян. Це для такої нечисленної нації, як українська, величезна цифра. Ця ситуація трохи поліпшилася у 2014 році, але тоді країну все ще залишало понад 100 тисяч щороку. У 2011 році за межами України мешкало 6,5 млн емігрантів. Це катастрофічна цифра, тому що це 14,4% українського населення. І для будь-якої європейської країни, і для України це величезна цифра», — розповів RFI **Павло Гай-Нижник**.

Українські заробітчани повертаються з ЄС додому через пандемію, березень 2020 © Reuters

Виїжджала велика кількість трудових мігрантів, також українці змінювали постійне місце проживання. З тих, хто покидав країну до повномасштабного вторгнення, було 68% чоловіків і 33% жінок, більшість із яких була з високим рівнем освіти.

Тільки в коронавірусний 2020 рік в Україну повернулося більше громадян, ніж виїхало. «І судячи з таких показників, можна було очікувати, що якби в листопаді-грудні не було би масового повернення в Україну через вірус, то сукупне негативне сальдо за одинадцять років становило б понад 3,3 млн осіб. І це страшні цифри для відносно мирної на той момент країни», — пояснює доктор історичних

Еміграція через війну

Справжня катастрофа з еміграцією українців почалася після повномасштабного вторгнення. Лише протягом першого місяця після початку великої війни 3,6 млн людей виїхало з України, а в її межах понад 6 млн змінили своє місце проживання — стали внутрішньо переміщеними особами.

«На кордоні з Польщею в перші тижні утворилися кілометрові черги, і щодня його перетинало до 50 тисяч людей. І це одна з найбільших міграційних криз у світі. Близько 90% тих, хто тоді виїхав з України, — жінки та діти. Півтора мільйона з них — діти. Це найбільша криза біженців після Другої світової війни», — говорить **Павло Гай-Нижник**.

Зараз виїзд українців із рідної країни сповільнився, зокрема, через штучну причину — заборону виїзду за кордон. Також коли ЗСУ звільнили частину регіонів, зокрема Київщину, Сумщину, Чернігівщину та Харківщину, активізувалася тенденція до повернення.

За даними Євростату, зараз українці, які опинилися в ЄС після повномасштабного вторгнення, мігрують і всередині ЄС. Наприкінці 2023-го масово залишали Данію, Францію, Польщу, Чехію, Словенію та Люксембург.

За інформацією із відкритих джерел, багато українців часто змінювали попередні країни свого перебування на Німеччину. У Євростаті говорять, що торік у грудні приріст українців там становив 20 465 осіб, порівняно із цифрами вересня.

Українці перетинають польський кордон після початку повномасштабного вторгнення, березень 2022 © Jakub Kaminski / East News

У чому «м'яка сила» діаспори

Два роки великої війни суттєво поповнили лави української діаспори, яка є доволі потужною та впізнаваною в низці країн світу, наприклад у Північній Америці та Європі. За словами співзасновника, виконавчого директора Українського центру безпеки та співпраці, історика **Дмитра Жмайла**, ці українські організації та об'єднання, окрім імені, мають і потужний вплив. І це слід додати до почуття обов'язку новоприбулих українців і їхнього бажання щось робити для перемоги. Це і буде рушійною силою в лобюванні інтересів України.

«Українці завжди, на відміну росіян, уміли інтегруватися в суспільство, жити за тими правилами, але при цьому зберігати власну ідентичність... Зараз йде процес об'єднання, посилюється інституційна спроможність діаспори для просування необхідних для України наративів. Ми, наприклад, проводимо кампанію «Вимкни російське» і намагаємося зробити так, щоб голос українців був єдиним (*у світі*. — Ред.). Ми говоримо в різних країнах про росіян, які вкладають шалені гроші у свої мережі впливу, у свої бізнеси на Заході, вони продовжують заробляти там гроші. Їхні лідери суспільної думки поширюють пропаганду, фейки. І, власне, своєю кампанією ми намагаємося протидіяти тому, що Росія заробляє гроші і впливає на політику країн Заходу», — говорить **Дмитро Жмайло**.

Він радить українцям за кордоном — і давно осілим, і новоприбулим — об'єднуватися не тільки для того, щоб протидіяти російському впливу на Захід, а й для популяризації України.

© Antonio Romano

Протести українців в Італії, квітень 2022 © Antonio Romano

Павло Гай-Нижник говорить, що йдеться про «м'яку силу», і держава має працювати з діаспорою, адже саме від неї залежить «людська та культурна дипломатія».

«Ми бачимо, наприклад, як Туреччина тисне на Німеччину, коли потрібно, через своїх мігрантів, коли вони виходять на вулиці і вимагають. А західне суспільство дуже чутливе до внутрішніх громадянських рухів. І Україна фактично має величезну діаспору в Європі, США та Канаді. Це величезний рушій тиску і сприяння, який практично не задіяний українською владою... Але всі країни, включно з росіянами, давно цим користуються ще з часів Рейгана, коли виник цей термін «м'яка сила»», — пояснює **Павло Гай-Нижник**.

Доктор історичних наук радить владі змінювати і державну політику, яка зараз у нас базується на тому, що українська соборність прив'язана до території. А вона має розширитися до «етнонаціонального глобального рівня» — об'єднати українців усього світу.

«Там, де є українці, там і є частина нашої соборності, хай не територіальної, але вже духовної і національної», — говорить **Павло Гай-Нижник**.

Як формується українська діаспора. Приклад Португалії

У 1996 році в Португалії було офіційно зареєстрований 71 українець. За шість років, у 2002-му, їх вже було 62 тисячі. Сьогодні там — понад 100 тисяч, із них, станом на осінь 2023-го, понад 56 тисяч — мігранти останніх двох років.

Як розповів RFI **Павло Садоха**, голова Співки українців Португалії, віцепрезидент Світового конгресу українців по Західній Європі, співвітчизники почали перебиратися до країни наприкінці 1990-х. Тоді ж і з'явилися зачатки української діаспори в Португалії.

«А так діаспора почала формуватися десь у 2001-2002 роках, коли там вже було десь понад 60 тисяч українців. Максимальна кількість дійшла, здається, до 86 тисяч у 2007-2008 роках. А потім кількість українців зменшувалася через спад економіки. Фактично половина з тих українців, які були тут, або повернулися в Україну, або поїхали в інші країни Північної Європи», — говорить **Павло Садоха**.

Голова Спілки українців Португалії, віцепрезидент Світового конгресу українців по Західній Європі Павло Садоха © Павло Садоха / Facebook

З 2010 в Португалії спростили умови для отримання громадянства, тому цифри в статистиці зменшувалися і через те, що українці отримали португальське громадянство. На це вони радо погоджувалися, бо не потрібно було відмовлятися від українського.

Чому до певного часу далека та економічно неприваблива країна стала прихистком для десятків тисяч українців наприкінці 90-х — на початку 2000-х? Португалія почала готуватися до Чемпіонату Європи з футболу у 2004 році. Вона потребувала робочої сили для будівництва інфраструктури, нею і стали українці.

«У Португалію вливалися колосальні кошти... Вони банально не мали робочих рук і брали українців. Ніколи не було проблем легальні-нелегальні: люди приїжджали і відразу мали роботу. Єдина проблема, яка була на початку, — це те, що в той час, поки не було закону про легалізацію, українців дуже масово переслідувала мафія. Правда, не тільки українців, а й інших заробітчан... Поліція ними зайнялася і фактично знешкодила. Також привабили дуже добрі умови, добре ставлення, хоча і зарплати не були найвищими...», — розповідає **Павло Садоха**.

Акція у Лісабоні на підтримку України, Португалія, вересень 2015 © Павло Садоха / Facebook

Португалія — це один із успішних прикладів того, як українці вжилися із місцевими. За словами Павла Садохи, 2003-го в країні провели перше наукове дослідження, яким вивчали, хто ж такі українці, яка в них релігійність, політична спроможність, агресивні вони чи ні. Намагалися зрозуміти, як потрібно інтегрувати українців у суспільство.

Стосунки між представниками двох національностей склалися доволі добрі, про це свідчить не тільки ставлення корінних мешканців до новоприбулих. Наприклад, у червні 2008 року тоді президент Віктор Ющенко у Лісабоні відкривав Авеню України. Так вулицю столиці Португалії назвали на знак подяки українцям — за їхню працелюбність і допомогу в розбудові країни.

Так само доброзичливо португальці зустрічали українців і після 24 лютого 2022-го. Але різниця між мігрантами, які переїжджали 20 років тому і за останні два роки, — велика. Перші розуміли, куди вони їдуть, оцінювали ризики і перспективи, усвідомлювали складнощі, з якими їм доведеться зіткнутися. Вони були готові, говорить **Павло Садоха**. Психологічно їм було легше пережити еміграцію — і умови для них тоді були гірші, ніж після лютого 2022-го.

Українці в Португалії влаштували протест біля будівлі португальського уряду в Лісабоні, 31 січня 2024 © Павло Садоха / facebook.com

«Спільне у міграціях те, що ми — українці. Але це абсолютно відмінні міграції... Зараз, коли приїхали переселенці, була фактично тотальна допомога у всьому. Ставлення і уряду, і суспільства було дуже позитивне. Але є інший фактор. Це люди, які вимушено покинули свою домівку. Більшість ніколи не хотіла їхати ні до Португалії, ні будь-куди. Вони просто рятували своє життя», — пояснює Павло Садоха.

Як швидко і в якій кількості нові мігранти планують інтегруватися в новій країні, поки не відомо. Хтось хоче повернутися додому після перемоги, хтось ще сумнівається, інші вже вирішили остаточно залишатися.

Від прибуття до усвідомлення, що ти точно залишаєшся в новій країні, може пройти від 5 до 10 років. Як показує досвід 20-річної давнини, більше ніж 80% українців у Португалії думали, що приїхали тільки на заробітки і будуть там тимчасово, — пояснює **Павло Садоха**.

«Кайдашева сім'я більшого масштабу»

Цей строк адаптації чи інтеграції може бути цілком прийнятним і для емігрантів великої війни Росії проти України. Бо сумніви, сподівання і настрої українців у різних країнах світу майже однакові. Підтверджує вчителька із Харкова **Ольга**, яка зараз проживає у Великій Британії.

Там також багато українців ще не визначилися, що робити далі. На остаточне рішення впливатиме і те, чи залишилася у людей домівка взагалі, як швидко закінчиться війна в Україні, яким буде економічний повоєнний стан, наскільки безболісною буде адаптація на новому місці.

Ольга емігрувала до Великої Британії навесні 2022 року, тоді її переїзд тривав добу.

«І за ту добу я із людини із певним соціальним статусом в Україні перетворилася на біженку. Це складно було прийняти та усвідомити. Але надихали українці, які приїхали в Британію на початку 2000-х чи за п'ять років до повномасштабного вторгнення. Я бачила, що у них

вийшло, тому розуміла, що мені просто потрібен час. Але було дуже складно», — говорить вчителька.

Акція на підтримку України у Великій Британії, березень 2022 © The Guardian

Ользі вдалося влаштуватися на роботу помічником учителя. Сини вже другий рік навчаються у британській школі.

«Та якби мені дали вибір — життя до 24 лютого 2022-го вдома і таке життя як зараз — я б обрала, звичайно, перший варіант. Але з огляду на ситуацію зараз, я вирішую залишатися. Я розумію, що мої діти тут захищені. Але мрію, щоб точно так було і в Україні», — ділиться Ольга.

Відразу після повномасштабного вторгнення і зараз українцям допомагають і британці, і українська діаспора.

«Без української громади в Британії, зокрема, в нашому графстві було б складно. Вони підтримували і з організацією побуту, і з адаптацією. Це осередки, де говорять українською мовою, проводять культурні та освітні заходи для співвітчизників. Основа української діаспори у нас — це ті українці, які опинилися в Британії після Другої світової війни, їх діти, онуки та правнуки», — говорить Ольга.

Але не всі новоприбулі українці йдуть на контакт з діаспорянами, трапляється, що не комунікують між собою і емігранти великої війни. Хтось просто закривається у собі, інші з'ясовують відносини. Серед болючих дискусій — мовне питання, привілеї, які отримали українці, що приїхали після повномасштабного вторгнення, а їх більш ранні мігранти змогли отримати не відразу і дуже тяжким шляхом.

Ситуація, яку описує українка в Британії, — не виняткова, схоже відбувається практично у всіх країнах. «Це така собі традиційна Кайдашева сім'я тільки більшого масштабу», — характеризує **Ольга**.

Як повернути українців додому

Доктор історичних наук **Павло Гай-Нижник** дає невтішні прогнози: багато українців не повернуться додому. Більшість тих, хто опинився за кордоном протягом останніх двох років, — освічені жінки, які легко адаптуються в європейському середовищі. У тому, щоб вони залишалися, зацікавлені і європейські держави, бо там велика демографічна криза. Ускладниться ситуація у повоєнні часи, коли воз'єднатися із родинами захочуть чоловіки і поїдуть з України.

До такого сценарію науковці готують Україну від початку повномасштабного вторгнення. **Павло Гай-Нижник** говорить, що держава втратить не просто репродуктивний фонд, а й кваліфіковану працездатну робочу силу.

І незалежно від того, скільки повернеться українців додому, буде ще одна серйозна проблема і для держави, і для суспільства загалом — психологічна реабілітація не тільки військових, цивільних, які залишилися в Україні, а й тих, хто повернувся.

І розв'язувати всі ці проблеми слід вже зараз, — переконаний **Павло Гай-Нижник**. Насамперед треба «демонтувати модель держави, у якій жили останні 30 років».

Українські біженці йдуть пішки прикордонним переходом «Орлівка — Ісакча», перетнувши кордон на поромі. Ісакча, Румунія. 25 березня 2022 © Andreea Alexandru / AP

«Тому що це — ще УРСР, але трансформована під нові умови. І цей монстр як “Запорожець” з корпусом “Мерседеса”. Він зовні виглядає привабливо, але не може рухатись, як сучасний автомобіль, і за швидкістю, і за комфортом... Правила гри потрібно змінювати повністю у всіх галузях одночасно. Потрібно побороти корупційну складову, включно із політичною

корупцією, що дасть можливість залучити інвестиції. Тому що навіть після війни власного капіталу не буде. У нас люди віддавали і віддають останню копійку, крім їжі, на те, щоб перемогти. Тому що ми усвідомлюємо всі, що це вже війна навіть не за державність. Це війна за життя», — говорить **Павло Гай-Нижник**.

А повернутися до України можуть не тільки трудові мігранти, біженці війни, а й представники попередніх хвиль міграції. Українців із перших двох категорій на повернення може спонукати ностальгія та нові можливості, які дасть правильний економічний розвиток країни. А от для діаспорян ключову роль може відіграти історична пам'ять, бажання відвідати країну предків — вважає **Павло Гай-Нижник**:

«І от держава повинна створити такі можливості, щоби якомога менше бар'єрів було для етнічних діаспорян-українців, щоб вони побачили, що можна повернути собі ту історичну ідентичність. Вони можуть не переселятися, а робити тут бізнес і певну частину свого життя проводити в Україні. І так, поклик історії і крові може їх притягнути, але щоби бар'єри і українська дійсність їх не відштовхнула назад. Особливо тих перших, піонерів, які повернуться».
